

*S.Gündoğdu. Fakir Baykurtun Almaniyada yazdığı əsərlərdə
inteqrasiya konsepsiyası // Əlyazmalar yanmır, 2022, № 1 (14), s.17-24.*

UOT: 82-09; 821.512.161

Səriyyə Gündoğdu

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA akad.Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu
Bakı ş., H.Cavid pr. 115
e-mail: seriyye@yahoo.com*

FAKİR BAYKURTUN ALMANİYADA YAZDIĞI ƏSƏRLƏRDƏ İNTEQRASIYA KONSEPSİYASI

Xülasə

Ömrünün son iyirmi ilini Almaniyada yaşayıb yaradan Fakir Baykurt Türkiyədə olduğu kimi, burada da sosial realizm çərçivəsində əsərlər yazmışdır. O, sosial-iqtisadi çətinliklər səbəbi ilə vətənlərindən ayrılaraq Almaniyaya köç edən türk ailələrinin yanında olmaqla yanaşı, onların övladları ilə inteqrasiya prosesində təhsilləri ilə məşğul olmuş, yaşadıkları problemləri həll etməyə çalışmışdır. Məhz buna görə gündəlik müşahidələrinə əsaslanaraq əsərlərində gerçək həyat mənzərələri yarada bilmişdir.

Məqalədə F.Baykurtun həyat və yaradıcılıq yoluna nəzər salınaraq, əsasən Almaniyada yazdığı əsərləri tədqiqata cəlb edilmişdir. Bu əsərlərdə türk mühacir ailələrini miqrasiya və inteqrasiya prosesində yaşadıkları problemlər nəzərdən keçirilmişdir. Fakir Baykurtun əsərlərinin xronoloji təhlili real həyat lövhələrinə, eləcə də gerçək faktlara əsaslandığı üçün böyük maraq doğurmuşdur.

Açar sözlər: *Fakir Baykurt, Almaniyada mühacirətdə olan türklər, inteqrasiya, sosial realizm*

Giriş

Ədəbiyyat hər zaman cəmiyyət məsələlərini əks etdirən bir ayna olaraq qəbul edilmişdir. Şair və yazıçılar bu məsələləri əsərlərində bir tarix gerçəkliyi ilə yazmaz. Ancaq yazıcı da yaşadığı dövrün və cəmiyyətin problemlərini birbaşa hiss edən fərdlərdən biridir. O, qarşılaşdığı hadisələri, müşahidə və duyğularını ədəbi əsərdə əks etdirir.

1960-cı illərdən etibarən Türkiyədən Almaniyaya müxtəlif səbəblərdən, əsasən də iqtisadi baxımdan işçi köçü çoxluq təşkil edir. Almaniyaya pul qazanmaq üçün gəlib, təkrar dönəcəyini düşünən insanların daha sonra burada qalması və inteqrasiyası bir çox mühacir yazarlarda olduğu kimi Fakir Baykurtun da əsərlərində öz əksini tapmışdır. O, sosial-iqtisadi

çətinliklər səbəbi ilə vətənlərindən ayrılaraq Almaniyaya köç edən türk ailələrinin yanında olmaqla yanaşı, onların övladları ilə integrasiya prosesində təhsilləri ilə məşğul olmuş, yaşadıkları problemləri həll etməyə çalışmışdır. Məhz buna görə gündəlik müşahidələrinə əsaslanaraq əsərlərində gərək həyat mənzərələri yarada bilmişdir.

İmmigrant anlayışı vətəndaşlıq statusuna aid deyil. Bunun mərkəzində bir insanın bir yerdən başqa bir ölkəyə köçməsi dayanır. Latınca "migrare"(köçmək) sözündən gələn "Migrant-İmmigrant" məhfumu məzmun olaraq köçkün mənasına gəlir. İmmigrantlar var olan bir topluma "sonradan" girdikləri və ilk mərhələdə enteqre olmadıqları üçün çətinliklər yaşar, ta ki, bu prosesi tamamlayana qədər. Ortaq mədəniyyət, qarşılıqlı ünsiyyət birlikdə yaşamağı asanlaşdırır. Əlbəttə orta q mədəniyyət sadəcə cəmiyyətdə uyğunluq əldə etməyə kömək edir. Lakin bunun arxa planında immigrantın öz adət-ənənələri, gəldiyi ölkəsinin mədəniyyəti durur. Bunu bir-birinə qarışdırmaq olmaz.

Almaniyada yaşayan türk mühacirlərinin uyğunlaşma prosesində və nəticə etibarıyla gəldiyi cəmiyyətin bir parçası olması yolunda çəkdikləri əziyyətlər mühacirət ədəbiyyatının əsas mövzularından birinə çevrilmişdir. Almaniyada yaşayan bir çox yazar və şairlər bu məsələni əsərlərində əks etdirməklə problemin həlli yollarını göstərməyə çalışmışlar. Bu ədiblərdən biri də realist üslubda altmışdan çox əsər verən tanınmış yazıçı Fakir Baykurtur.

Fakir Baykurtun həyatı

Cumhuriyyət dövrü türk ədəbiyyatında sosial realizm cəryanının təmsilçiləri xalqın yaşayış tərzini, mədəniyyətini öz əsərlərində əks etdirmişlər. Bunlardan biri də Fakir Baykurtur. O, 1929-cu ildə Burdurun Akçaköy nahiyyəsində anadan olub. Əsl adı Tahirdir, sonradan Fakir olaraq dəyişdirmişdir. Atasının adı Vəli, anasının adı Elif olan Tahir, doqquz uşağın ikincisi olaraq dünyaya gəlmişdir. Daha kiçik yaşlarında ikən atasının ani ölümü onun bütün həyatını dəyişir. İbtidai sinifi maddi çətinliklər səbəbiylə işləmək məcburiyyətində olduğu üçün üç il ara verərək bitirə bilmişdir. 1948-ci ildə orta məktəbi bitirərək, 1948-1953-cü illər arasında Taşlıova nahiyyəsində ibtidai sinif müəllimi olaraq işə başlar. Daha sonra Ankara Gazi Paradjoji İnstitutun ədəbiyyat fakültəsini iki il içində bitirərək 1955-ci ildə türk dili müəllimi olur. 1957-ci ildə hərbi xidmətə çağırılır və əsgərliyini Konya Zabit məktəbində tamamlayır.

1959-cu ildə Artvinin Savşat nahiyyəsində türk dili müəllimi olaraq işə başlayır. Elə bu illərdə yazdığı "Yılanların Öcü"(İlanların intiqamı) adlı romana görə Təhsil nazirliyi təlim-tərbiyə şurasının qərarı ilə əvvəlcə Ankarada bir katiblik işinə təyin olunur və daha sonra işdən uzaqlaşdırılır. Təkrar 1960-cı il may ayının 27-də ibtidai təhsil üzrə müfəttiş olaraq işə alınır. 1969-cu ildə Türkiyədə sinif müəllimlərinin etiraz olaraq keçirdikləri boykot aksiyasında iştirak etdiyi üçün təkrar işdən çıxarılır. 1970-ci ildə Dövlət Şurasının qərarı ilə işinə qeri qaydır. 12 Mart hərbi çevriliş dönməndə hərbi məhkəmədə mühakimə mühakimə olunur və 1975-ci ildə Ali məhkəmənin qərarı ilə bəraət edir.

1979-cu ildə Almaniyanın Duisburqa şəhərinə "Əcnəbi uşaqlar və regional işlər qurumu"na mütəxəssis olaraq təyin edilir. İyirmi ilə yaxın Almaniyada yaşayan ədib 11 oktyabr 1999-cu ildə Essen şəhərində vəfat edir. Almaniyada mədəniyyət mərkəzində vida

mərasiminin ardından nəəsi İstanbula gətirilir və "Zicirlikuyu Mezarlığı"nda torpağa tapşırılır.

Fakir Baykurtun ədəbi yaradıcılıq yolu

Fakir Baykurt ilk ədəbi yaradıcılığına 1945-ci ildə yazdığı "Fesleğən Kokulum" (Reyhan ətirli) adlı şeiri ilə başlar. Bu şeir Əskişəhərdə "Türkə Doğru" adlı məcmuədə nəşr olunur. Yaradıcılığını sosialist realizm prinsiplərinə uyğun olaraq qısa hekayələrlə davam etdirir. "Yeditepe", "Yücel", "Varlık", "Fikirler", "Seçilmiş Hikayeler", "Ufuklar", "Yeni ufuklar" və s. bu kimi məcmualarda əsərləri nəşr olunur. F.Baykurt ilk nəsr yaradıcılığına 1955-ci ildə nəşr etdirdiyi "Çilli" adlı hekayə kitabı ilə başlar və "Efendilik Savaşı", "Can Parası", "Anadolu Garajı", "İçeridəki oğul" adlı hekayə kitabları ilə davam etdirir. Bütün hekayələrində öləri hiss, duyğu və düşüncələr deyil, Türkiyənin sosial və iqtisadi problemlərin qələmə almışdır.

İbtidai sinif müəllimi olaraq işlədiyi məktəbdən Təhsil nazirliyinin qərarı ilə işdən ayrılmasına səbəb olan, 1958-ci ildə yazdığı "Yılanların Öcü" romanı böyük əks səda doğurur və Yunus Nadi mükafatına layiq görülür.

Roman illər öncə kənddə torpaq üstündə baş verən qarşıdurmadan bəhs edir. Karataş kəndində oğlu və gəlini ilə birlikdə yaşayan İrazca ana kənddəki iyerarxiyaya qarşı üsyan edir, yerli hakimiyyətlə mübarizə aparır. Romanda yerli hökumətlərin kəndlilərin başına gətirdiyi oyunlar, etdikləri zülmərlə yanaşı, bu haqsızlığa sessiz qalmayan İrazcanın ailəsi ilə birlikdə apardığı haqlı mübarizədən bəhs edir. Romanın mövzusu xalqı üsyana təşviq etdiyi səbəb göstərilərək, əsər dövlət tərəfindən qadağan edilir, müəllifi işdən çıxarılır. Sosialist fikirlərlə yazıldığına görə də böyük tənqidlərə məruz qalır.

Yaradıcılığını bu səpkidə davam etdirən Anadolu xalqının yaşadığı problemləri roman və hekayələrində əks etdirməyə davam etmişdir. Əsərləri senaryolaşdırılaraq filmlər çəkilmiş. Bütün bunlara görə dəfələrlə TRT Sənət mükafatına layiq görülmüşdür. Bunla yanaşı "Tırpan" (Oraq) romanına görə Türk Dil Qurumunun, TRT-nin və Avni Dilligil Teatr mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Romanda daha kiçik bir qız olan Dürünün atası onu yaşlı və varlı bir adam olan Musdu Ağa ilə evləndirmək istəyir. Lakin Dürünün anası buna qarşı çıxır. Atası isə söz verdiyini və sözündən dönməyəcəyini bildirir. Bunu görən Dürü kənddə bu cür evliliklərə qarşı çıxaraq özünü asan digər qızlar kimi o da intihar etməyi düşünür. Kənddə yaşayan Uluguş nənə bu məsələdən xəbər tutan kimi Dürünü dilə tutaraq intihar fikrindən daşındırır və ona fərqli bir yol göstərir. Uluguş nənənin söylədikləri Dürünün ağına batır. Musdu Ağa ilə evlənməyə razı olduğunu ailəsinə bildirir. Toyda Uluguş nənə Dürüyə bir tırpan (oraq) hədiyyə edir. Dürü elə toy gecəsi həmin oraqla Musdu Ağanı öldürərək kənddən qaçır.

Romanda Fakir Baykurt Anadoluda yaşayan kiçik yaşlı qızlara qarşı bu vəhşiliyə bütün hiddəti ilə üsyan edir. Sadəcə Anadolunun, Türkiyənin deyil, bütün Şərqi ağır yerinə çevrilən "uşaq gəlinlər" Fakir Baykurtun romanında sərt bir reaksiya ilə dilə gətirilmişdir.

Fakir Baykurt öz müşahidələri və araşdırmaları nəticəsində gördüklərinə üsyan edərək kəndliləri, yoxsul və ziyalıları haqq və ədalət üçün mübarizəyə çağırır: "Mən də kənd gəzintiləri edirdim. Xüsusən də kəndlərdə əhalinin vəziyyəti ağır olduğunu göürdüm. Kənddə

həyat köhnəlmişdir. Yoxsulluq böyük idi. Ziyalıları təzyiqlər ağır idi. Amma yoxsullara təzyiq daha şiddətli idi. Sakit oturmaq olmaz, buna qarşı çıxmaq lazımdır. O, qışqırmalı, ədalətsiz sərəncama etiraz etməli idi. Ruhdan düşməməlidir. Nə olursa olsun, mən öz tərəfimi seçməli, qələməmlə mübarizəyə qoşulmalı idim" [Baykurt, 1998: 108]. Bu açıqlamalar bir daha göstərir ki, Fakir Baykurt yaşadığı cəmiyyətin problemlərini qəlbən hiss edən onu yaşayan və əsərlərində əks etdirə bilən sosialist-realist yazıçıdır.

Ədəbi yaradıcılığının Almaniya mərhələsi

Yaradıcılığını böyük hissəsini türk Anadolu insanının sosial problemlərinə həsr edən Fakir Baykurt Almaniya illərində də öz missiyasından əl çəkmir, türk insanının qütbətdə yaşadığı çətinlikləri əsərlərində əks etdirir.

1960-cı illərdən etibarən Türkiyə ilə Almaniya arasında imzalanan iqtisadi anlaşma sayəsində türk kəndlərinin və kəndlisinin, Anadolu insanının sosial həyatında böyük dəyişikliklərə səbəb oldu. İlk zamanlar Anadolu insanı üçün bir iş yeri olan Almaniya, zaman keçdikcə onlar üçün ikinci yurd yerinə çevrilmişdir. İlk vaxtlar Anadolu insanı dili, dini, mədəniyyəti və adət ənənəsi ilə Almaniya yalnızlaşsa da, zaman keçdikcə mədəniyyətlərə-rası yaxınlaşma və integrasiya prosesi türk mühacirlərini alman cəmiyyətinə qəbul etdirdi.

Almaniyada yaşayan bir çox yazıçı və şairlər oradakı mühacir işçilərin yaşayış tərzinə şahid olmuş və öz müşahidələrini əsərlərində əks etdirmişdir. Almaniya reallıqlarını əsərlərində əks etdirən yazıcılardan biri də məhz Fakir Baykurtur. Onun "Duisburq trilogiyası" adlanan romanlarının mövzusu əsasən yazıçının müşahidəsinin nəticəsidir. Onun Almaniya yada yazdığı hekayələrinin də mövzusu eynilə romanlarda olduğu kimi müşahidələrindən doğan real həyatı əks etdirir.

Fakir Baykurtun ədəbi yaradıcılığı Türkiyədə olduğu kimi Almaniya da diqqət çəkir və əks-səda doğurur. Belə ki, 1984-cü ildə Berlin Senatosunun qərarı ilə "Barış çörəyi" adlı hekayə kitabına görə uşaq ədəbiyyatı mükafatına layiq görülür. Almaniya ailələri ilə birlikdə mühacirətdə olan uşaqların həyat tərzini qələmə alan müəllif real bir həyat portreti çəkərək diqqətləri cəlb edə bilmişdir.

1980-ci ildən sonra yaradıcılığı əsasən Almaniya yaşayan türk işçilərin həyatı ilə bağlıdır. Vətənidən uzaqlarda işləyərək ailələrinin rifah halını yaxşılaşdırmaq ümidi ilə hekayə və romanlarında sosial-iqtisadi, mədəni məsələlərə yönəlmişdir.

Fakir Baykurt Feridun Andaçla müsahibəsində Almaniya yadək yaradıcılığının məqsədini və ümitlərin belə ifadə etmişdir: " Mənim mühacirlərin yanında olmam, onları izləməm, müşahidə etməm, bir düşüncə və inanç yaxınlığından irəli gəlir. İşçi olmadığım, hətta kiçik burjua sayıldığım halda, hər zaman işçilərin yanında və onların müdafiəçisiyəm. Bu yaxınlıqdan güc alaraq romanlarımı yazmağa başladım. Bu günə qədər üç roman, dörd hekayə kitabı yazdım. Bu arada məni sevindirən, insanımızın qət etdiyi tərəqqidir. Xüsusilə də işçi evladlarının, xüsusilə də qızların təhsil sahəsində qazandıqları müvəffəqiyyətlər mənə ümid verir." [Andaç, 2000, s. 52] Müəllifin "Yarım Ekmek" (Yarım çörək), "Koca Ren" (Böyük Rena), "Yüksek Fırımlar" (Yüksək sobalar) Duisburq trilogiyası olaraq bilinən bu üç roman, Türkiyədən Almaniya işləməyə gedən türklərin həyat tərzinin çətin miqrasiya mərhələsindən zamanla dəyişərək integrasiya prosesinə keçishi əks olunur.

Fakir Baykurtun Almaniyada nəşr olunan ilk əsəri “Yüksək Fırınlar” romanıdır. 49 bölümdən ibarət olan romanın “Alınlıq” adlanan giriş bölümündə, hadisənin romanın da əsas qəhrəmanı olan Elif Mutlu tərəfindən danışıldığı bildirilir. Müəllif bunula əsərin mövzusunun gerçək həyatdan aldığını bir daha göstərir. Əsərdə baş qəhrəman İbrahim Anadolu kəndlərindən Almaniyaya gələn, bir neçə dəfə evlənmiş, çox uşaqly, imkansız, dünyagörüşü dar olan, böhran yaşayan kişilərin tipləməsidir. Geyim keçimi, davranışları, qaballığı ailədə narahatlıq doğurduğu kimi, alman cəmiyyətində ikrah hissi oyadır. Məhz İbrahim kimilərin sayəsində alman cəmiyyətində türklərə qarşı qərəzli fikirlər oyanır. Müəllif bununla hər şeyin qarşı tərəfdən gözləməkdən ziyadə insanların gəldikləri ölkənin də mədəniyyətinə, həyat şərtlərinə uyğunlaşmaq məcburiyyətində olduğu sətirləti olaraq bildirir. Həç bir şəkildə xoşbəxtlik yaşamayan bu ailəyə müəllif ironiya ilə “Mutlu” familyasını verir. Fakir Baykurt burada sadəcə bir ailənin yaşadığı problemlərdən bəhs etsə də, bu ailənin timsalında qürbət eldə mədəniyyət fərqliliyinin yaratdığı çətinlikləri, kənddən şəhərə köçmənin gətirdiyi yalnızlaşma, qadının ailə və cəmiyyətdə sıxışdırılması məsələlərini gündəmə gətirmişdir.

“Duisburq trilogiyası”nın ikinci romanı olan “Koca Ren” (Böyük Rena) əsəri 1986-cı ildə nəşr olunmuş, 41 bölümdən ibarətdir. “Alınlıq” adlanan giriş bölümündə Salim Sarıkayanın dilindən ailəsinin yaşadığı çətinlikləri anlatıldığını yazması, bu romanın da sosialist realizmi çərçivəsində olduğunu göstərir. Fakir Baykurt bu romanda əsasən mühacirətdə olan türk ailələrinin evladlarının təhsil problemini gündəmə gətirir. 14 yaşly Adəm Salim Sarıkayanın oğludur. Kiçik yaşlarında ailəsi ilə birlikdə vətəninə, sevdiklərindən, dostlarından ayrılaraq, dilini, mədəniyyətini bilmədiyi bir ölkəyə gəlir. Buradakı yalnızlıq, məktəbdə müəllimləri, sinif yoldaşları tərəfindən anlaşılmaması, təklənməsi Adəmə psixoloji sarsıntı yaşadır. Türkiyədə bütün dərslərindən yüksək qiymət alan Adəm, Almaniyada dil problemi səbəbiylə qeyri-kafi qiymətlər almağa başlar. Fakir Baykurt romanında Adəmin dərslərini Rena çayına danışması səhnəsi türk gənclərinin təhsil sahəsində yaşadıkları problemi mükəmməl şəkildə ifadə etmişdir. Müəllif bu gənclərin gələcəyi ilə bağlı ümidini itirmir. Romanın sonunda “Bir tək dostu vardı Adəmin: Rena çayı. Fərsət tapdıqca Rena çayının sahilinə gələrək saatlarla burada gəzər, içində nə var nə yoxsa tökər çaya. Bir gün sevinclərini də paylaşması ümidiylə...”[Baykurt F. 2018, s. 308] Əsərin mənfi qəhrəmanı olan Kənan da əsərin sonunda polislərdən qaçaraq Rena çayına düşüb boğularaq ölməsi simvolik xarakter daşıyır.

Fakir Baykurt, Adəmin simasında Türkiyə və Almaniya təhsil sistemini gözlər önünə sərir. İnteqrasiya prosesində Almaniya hökuməti tərəfindən bu məsələ də həll edilməyə çalışılır. Belə ki, artıq Adəm kimi Almaniyaya gələrək, mühacirətdə yaşamaq məcburiyyətində qalan uşaqlar üçün alman dili hazırlıq sinifləri açılaraq uyğunlaşmalarına şərait yaradılır.

Müəllifin Almaniyada 1997-ci ildə nəşr olunan “Yarım Ekmək” (Yarım çörək) adlı üçüncü romanı Almaniyadakı türklərin inteqrasiya prosesində yaşadıkları müxtəlif problemlər ələ alınır. 55 bölümdən ibarət “Yarım Ekmək” romanı gənc yaşda ərinə itirib, üç uşaqly dul qalan Burdurlu Kezik Acarın yaşamaq üçün apardığı mübarizədən bəhs edir. Burdurlu Kezik Acar, üç övladı ilə birlikdə Almaniyaya işçi olaraq gəlişi və burada yaşadıklarını qələmə alır. F.Baykurt inteqrasiya prosesini bu romanda daha təfərrüatlı şəkildə izah edir. Müəllif türk gənclərinin alman gənclərlə ortaq nöqtədə birləşdiklərini, Almaniyanı mənəm-

sədiklərini və artıq bu ölkəni yurd olaraq qəbul etdiklərini ifadə edir. Lakin bununla yanaşı F.Baykurt Almaniyada işçi olaraq çalışan mühacir türklərin sosial-iqtisadi çətinliklər səbəbilə gəldikləri Almaniyada yaşadıkları mədəni-ictimai problemlərə diqqət çəkir.

Fakir Baykurt romanlarla yanaşı hekayə kitabları da Almaniyada böyük maraq doğurmuşdur. Almaniyada 1982-ci ildə yazdığı ilk hekayələrini "Gece Vardiyası" (Gecə növbəsi) və "Barış Çöreği" kitablarında toplar. "Gece Vardiyası" kitabı Alman Sənaye Birliyi Ədəbiyyat mükafatına layiq görülmüşdür. 1984-cü ildə isə "Barış Çöreği" hekayə kitabı isə Berlin Senatosu Uşaq ədəbiyyatı mükafatı almışdır. Bununlardan əlavə F.Baykurt beş hekayə kitabı yazmışdır. Bunlar: "Dış Fırçası" (1982), "Damızlık"(1983), "Telli Yol" (1984), "Duisburq Treni" (1986), "Bizim İnce Kızlar" (1993). Hər birində iyirmidən çox hekayə olan bu kitablar Almaniyada nəşr olunmuşdur. F.Baykurt bu hekayələrində əsasən miqrasiya və integrasiya prosesini real həyatdan alınan hadisələrlə əks etdirməyə çalışmışdır.

F.Baykurt Almaniyada uşaqlarla işlədiyi üçün hekayələrini yazarkən müşahidə və təəssüratlarından istifadə etmişdir. Bununla yanaşı müəllif uşaqlarla müsahibə almaq imkanı da əldə etmişdir. Bu da hekayələrdəki hadisələrin müəllif təxəyyülündən ziyadə gərçək həyatda baş verən həyat mənzərələrinin bədii ifadəsi olmuşdur.

Fakir Baykurt Almaniyada yazılan və mühacirətdə olan türk insanının problemlərini əks etdirməklə yanaşı, onlara müəyyən həll yolları da göstərməyə çalışmış, gələcəyə olan ümidini heç zaman itirməmişdir. Öz ifadələrindən də bəlli olduğu üzrə Fakir Baykurt türk mühacir işçilərin, onların övladlarının arasında olduğu üçün sıx ünsiyyət qura bilmişdir. Məhz bu səbəbdən də miqrasiya və integrasiya prosesində yaşanan hadisələrin şahidinə çevrilmiş, bütün olanları realist bir dillə təsvir etmişdir. Integrasiya prosesində gənclərə böyük ümid bəsləyən Fakir Baykurt öz müşahidələrinə əsaslanaraq sadəcə yaşadığı Duisburq şəhərində yaşayan türk mühacir uşaqlarının statistik məlumatını bir müsahibəsində məmnuniyyətlə qeyd edir. "Bu şəhərdə liseyə gedə bilən türk uşaqlarının sayı 118-dən on il içində 1000-ə yüksəlmişdir. Buna görə də Universitet və texnikomlara gedən türk gənclərinin sayı artır." [Aydemir 2002, s. 343] Onu da qeyd edək ki, Almaniya təhsil sisteminə Gimnaziya, Gezamtshule adlandırılan liseylər yalnız bütün qiymətləri yüksək olan şagirdləri alır. Zəif şagirdləri isə peşə yönümlü məktəblərə yönləndirirlər. Universitetə isə yalnız Gimnaziya və ya Gezamtshulede Abitur aldıqdan sonra mümkündür. F. Baykurtun qeyd etdiyi statistik məlumat bu baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bu baxımdan da F.Baykurt Almaniyada mühacirətdə olan gənclərin və ya orada doğulan türk uşaqlarının integrasiya prosesində istənilən nəticəyə nail ola bilməsi üçün məktəb faktorunun böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini, eyni zamanda ailə, ətraf mühit və həyat şəraitinin də mühüm rolunu bütün əsərlərində qeyd edir.

Nəticə

Fakir Baykurt, kənd həyatının ən ağır və kasıb vaxtlarını yaşayan, təhsilini fasilələrlə başa vuran, yazıları ilə ölkəsinin, xalqının problemlərinə həll yolları tapmağa, həyatının axarını həm özü, həm də yaşadığı cəmiyyət üçün dəyişməyə çalışan sosialist realist yazıçıdır. Fakir Baykurtun Kənd İnstitutunda təhsil aldığı, kənd müəllimi işlədiyi illərdə kəndlilərin müharibələrdən bezmiş, yoxsulluğun məngənəsində həyatda qalmaq üçün mübarizə apar-

dığının şahidi olmuşdur. Bu baxımdan da Fakir Baykurtun romanlarında yer alan məlumatların reallığını nəzərə alsaq, onun yaradıcılığı ilə həyatı arasında möhkəm bağlılığın olduğunu görə bilərik.

Fakir Baykurt Türkiyədə ədəbi yaradıcılığı ilə Anadolu insanının problemlərini əks etdirərək Cumhuriyyət dövrü türk ədəbiyyatı tarixində sosial realizm yazarı kimi mühüm yer tutmuşdur. F.Baykurt ömrünün son illərini keçirdiyi Almaniyada da sosial realizm çərçivəsində əsərlər yazmışdır. Almaniya köç edən türk işçilərin ağır həyatlarını, mədəniyyətlərin toqquşmasını, dil problemlərini, yalnızlıqların və zamanla yaşanan integrasiya prosesini "Duisburq trilogiyası" olaraq adlandırılan üç romanında və yüzrlə hekayələrində ifadə etmişdir. Almaniyada yaşayan türk işçilərin arasında olduğu, onların övladları ilə iş apardığı üçün roman və hekayələrində real həyat mənzərələrini gərçəkçi bir dillə ifadə etməyə müyəssər olmuşdur. Bu da müəllifə mühacirətdə olan türk ailələrinin integrasiya prosesində alman cəmiyyəti tərəfindən zamanla necə qəbul edildiyinin xronologiyasını yaratmağa imkan vermişdir. Məhz bu baxımdan Fakir Baykurtun Almaniyada yazdığı hekayə və romanlarda təqdim etdiyi faktlar, real həyat mənzərələri baxımından sosialogiyanın bu yöndə apardığı tədqiqatların nəticələri ilə uyğun gələn ədəbi əsərlərdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Andaç, F. (2000), Anadolu Aydınlanmacısı Fakir Baykurt, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
2. Aydemir, K Fakir Baykurt'a Sorular (Yayımı keç kalmış bir söyleşi) İstanbul
3. Baykurt, F. (1998), Benli Yazılar, Deneme, Papirüs Yayınevi, İstanbul.
4. Baykurt, F. (2018), Koca Ren, roman, Literatur yayınları, İstanbul.
5. Baykurt, F. (2018), Yüksek Fırınlar, roman, Literatur yayınları, İstanbul.
6. Baykurt, F. (2015), Yarım Ekmek, roman, Literatur yayınları, İstanbul.
7. Baykurt, F. (1982), Barış Çöreği, Hikaye kitabı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
8. Baykurt, F. (1993), Bizim İnce Kızlar, Hikaye kitabı, Oberhausen: Ortadoğu Verlag.
9. Baykurt, F. (1986), Duisburg Treni, Hikaye kitabı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
10. Baykurt, F. (1986), Gece Vardiyası (2. bs.) Hikaye kitabı, Remzi Kitabevi, İstanbul. Baykurt, F. (1998), Telli Yol, Hikaye kitabı, Papirüs Yayınevi, İstanbul.
11. Bundesarchiv, Türkische Gastarbeiter, Akte: B 149 22372
12. Çoraklı, Ş. (2007). 1960'lı Yıllardan Sonra Almanya'da Oluşan Türk – Alman Yazını (Araf'taki Yazın). Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (38), 45-52. Die Bundeszentrale für politische Bildung (2007).
13. Frederking, M. (1985). Schreiben gegen Vorurteile. Literatur türkischer Migranten in der Bundesrepublik Deutschland, Berlin: Express Edition.

Sariya Gundogdu

The concept of integration in works written by Fakir Baykurt in Germany

Fakir Baykurt, who lived and worked in Germany for the last twenty years of his life, wrote works within the framework of social realism, as in Turkey. In addition to staying with Turkish families who left their homeland due to socio-economic difficulties and emigrated to Germany, he was involved in the integration process with their children and tried to solve their problems. That is why he was able to create scenes from real life in his works, based on his daily observations.

The article is devoted to the life and work of F. Baykurt, as well as his works, written mainly in Germany. These papers examine the challenges faced by Turkish immigrant families in the process of migration and integration. The chronological analysis of the works of Fakir Baykurt is of great interest, since it is based on real boards, as well as on real facts.

Keywords: *Fakir Baykurt, Turks in exile in Germany, integration, socialist realism*

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Maarifə Hacıyeva tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.